

# NOVICE

## kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Novice izhajajo v Ljubljani  
vsak teden dvakrat, nam-  
rec v sredo in saboto.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Veljajo za celo leto po pošti  
4 fl., scer 3 fl., za pol leta  
2 fl. po pošti, scer 1 fl. 30 kr.

**Tečaj XI.**

**V saboto 3. septembra 1853.**

**List 71.**

### Kam naj se vsajajo sadne drevčesa, in ktere plemena naj se izberajo \*).

Ker je sadno drevo vselej v dobiček gospodarju, naj se vsaja v vsaki prostor, kteri ni za drugo rabo, za sadje pa je vendarle pripraven.

Pred vsm naj si, če le more, napravi gospodar vert blizo hiše, ker tukaj je lahko sadno drevje gleštati, in marsiktera ura se zamore na skerb drevja obrniti, kadar ni moč na polje iti ali kakošnega drugega dela se lotiti.

Je vert poln sadnih drevčes, naj se poišejo potem še druge mesta za nje. Ako je, postavim, cesta dosto široka, naj se jih postavi ena versta pred hišo; drevč pred hišo je dobra bramba pred ognjem. Ako je pa cesta preoska, se ne more drevje pred hišo imeti, ker bi moglo preblizo nje biti, to bi ji pa preveč sence delalo in poslopju in strehi v škodo bilo.

Dosti je še taci z malopridnim germovjem obrašenih ali golih prostorov, kamor bi se dalo sadno drevje zasaditi, kterih ni treba posamno popisovati, ker vsak umen človek lahko najde pripravne mesta za sadno drevje, če le spozna dobiček sadja.

„Saj bi rad zasadil sadno drevje“ — slišimo marsikterega gospodarja govoriti — „pa moja zemlja ni za to; če se ravno drevesce prime, kmalo začne hirati in vsahne?“ Na zemljiših gospodarjev, ki so tako tožili, da jim sadje ne raste, sim pa vidil močne gojzadne drevčesa, kakor javor, berst, in večkrat celo krepke lesnike. Kjer pa ravno imenovano drevje raste, in sploh kjer je dobra trava in lepa detelja viditi, tam je tudi zemlja prav pripravna za sadno drevje. Od akacie, ktera je zadovoljna z zgol pešeno zemljo, — od topola, jelše in jesena, ki rastejo tudi v zlo vlažnih in mokrih krajih, pa ne velja to, kar smo gori od unih drevčes rekli; kjer akacia, topol, jelša in jesen raste, ne moremo vselej pričakovati, da bi tudi sadno drevč raslo.

Če se je gospodar namenil v takem kraju sadno drevje zasaditi, kjer ni ne lesnik ne gojzdnega drevja, je treba zemljo za tri lopate globoko izkopati in jo ogledati. Je zemlja kamnita, zgol pesek ali teška glina ali il, ali če je močirna ali le mokra, ni pripravna za sadno drevje, in prenarediti in zboljšati se mora popred, če ne, je vse delo zastonj. Večidel bode dosto stroškov prizadjalo takošnje zemljo tako zboljšati, da bo za sadno

drevje pripravna. Če je zgor ali spod pesek, vsa druga zemlja pa dobra parst, se da zemljiše za sadno drevje pripraviti, ako se prekopa in skoz mrežo premeče, da kamnje proč pride, dobra zemlja pa zgor. Vsaka druga zemlja pa, razun gori popisane, je za sadjorejo pripravna.

Kar légo kraja vtice, je redko ktera léga takošna, da bi mogoče ne bilo sadnega drevja saditi; le treba je v taci krajih marsikaj popraviti in sadno pléme izbrati, ker vsako sadje ni za vsaki kraj. — Lega proti sončnemu izhodu ali na južni strani je med vsimi naj bolji, posebno ako je po kakšnem hribu ali po drevji obvarovana burje. Ali tudi severna stran je še pripravna za sadjorejo, le izbirati je treba za take kraje bolj terde sadne plemena in take, ktere pozno cvetó. Od vsega tega bomo govorili pozneje.

Pripravlja in zboljšuje se pa zemlja za sadno drevje drugač, če se le nektare drevčesa vsade, drugač pa, ako se jih veliko ali cel vert zasadi. Tudi o tem je razloček: ali pridejo na tisto mesto pervikrat sadne drevčesa, ali če so že popred ondi rastle.

Če hoče gospodar kje vert napraviti, kjer poprej nobenega sadnega drevčesa ni bilo, ali je le tam pa tam ktero stalo, in ako želi, da bi mu sadunosnice veselo rastle, je treba zemljo rijolati, to je, za 3 lopate globoko prekopati. Po takem prekopenji pride rušnja in zgornja rodovitna zemlja spod, spodnja mertvica pa na verh; zemlja se na to vižo zrahlja in mertvica zgorej se napaja zraka in vlage in postaja od leta do leta rodovitniši.

(Dalje sledi).

### Kmetijske skušnje.

(Zoper plesnobo na grojzdi \*). 7. dan p. m. zagledam na brajdi grojzno plesnino in začnem premišljevati: s čim bi se ta plesnoba dala pregnati. Na misel mi pride, da bi znalo dobro biti, če bi se voda z žganjem zmešala, in s tako vodo grojzde zmivalo in s penzelcom ali z mehko metlico odergnilo. Vzamem globoko skledico, va-njo vlijem za poldrugi maseljc vode, za dvě žlici žganja in majhno vina, in s tem sim plesnjivo grojzde zmi-val; kjer se je dalo, sim celi grojzd v vodo pomočil, in z metlico dergnul; kjer pa nisim grojzda namočiti mogel, sim ga z namočeno metlico zmi-val. S toliko vode sim več ko dvajset grojzdov zmil, in je še veliko vode ostalo. Drugi dan sim šel to grojzde

\*) Po želji nekega častitega bravea „Novic“ na Dolenskem: naj bi razločno naznanili: „kako vsajati sadne drevčesa v pešeno zemljo“, podamo pričujoči navod gosp. Jož. Krausa, skušenega sadjoreja in uda več sadjorejnih družtev, kteri tako natanjko in po domače razlaga vse, da tudi zvedenim sadjorejom utegne to podučenje na hvalo priti.

Vred.

\*) Čeravno po naših mislih v zlo razširjenih boleznih iz podnebnih vzrokov vse tako pranje ali umivanje v velicah nogradih gospodarju dosto v prid biti ne more, vendar nočemo zaderžovati nobene skušnje.

Vred.

# NOVICE

## kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Novice izhajajo v Ljubljani  
vsak teden dvakrat, nam-  
reč v sredo in saboto.

Odgovorni vrednik Dr. Janez Bleiweis.

Veljajo za celo leto po pošti  
4 fl., scer 3 fl., za pol leta  
2 fl. po pošti, scer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XI.

V sredo 7. septembra 1853.

List 72.

### Popis, kako delajo hrušovec ali jabelčnik v Šent-Jurski fari Savinske doline na Šta- jarskem.

Sadja (voča) tukaj v koritih ne tolčejo s tolčkami, kakor je sploh po svetu navada, ampak imajo posebno hvalevredno pripravo, s katero gré delo veliko hitrejši od rok.

Sadje se namreč tako mučka, da v nekoliko krivem, dva sežnja ali še več dolgem koritu se mlinski kamen po koncu semtertje poriva. Trideset pavcov ali sežinj visoki kamen je blizu tri sežnje dolgemu vitlu ali valcu (Wellbaum) pri koncu nataknen. Drugi konec valca je močnemu stebru na tako vižo prikljenjen, da se valc z mlinskim kamnom obračati dá. Korito je toliko prostorno, da se kamen valivši stene ne dotikuje; na koncih korito ni v nagel ali ojster kot, ampak v breg na kroglo izsekano, da kamen v konec ne buta, ampak se v klanec potaka, in sam spet nazaj zavali.

Na vsaki strani valca za kamnom en človek stoji, ki z eno roko kamen poriva, z drugo roko pa z lično lopatico ali spalico sad pod kamen ravna. Kamen smé na kraji kroglo ali voglato obsekan biti, sploh jih imajo s kroglim robom.

S tako rabo dva človeka brez posebnega truda v dvéh urah in še poprej sadja za polenak jabelčnika ali hrušoveca namučkata; se vé, da tepek hitrejši ko drobnine ali lešnač.

Dovolj je, če imajo le nekteri kmeti take mašine, h katerim drugi svoje sadje vozijo in za majhino plačo v kratkem pijačo dobijo.

Samo po sebi se razume, da popisana raba je namest tolkanja, in da mora zmučano sadje še v navadno tiskavnico (prešo) priti, iz ktere še le most teče.

H. k.

### Kam naj se vsajajo sadne drevésa, in ktere plemena naj se izberajo.

(Dalje.)

Kadar se svet prekopuje za vsajo sadnega drevja, naj se to delo marljivo opravlja; vsaka gruča ali kepa razpokane zemlje naj se, kar koli je moč raztolce, vsaka debela korenina naj je od plevéla ali kakošnega drevésa, in vsak večji kamen naj se verže na stran, in jama naj se lepo poravná.

Je svet spodej pešen ali kamnit, ali če je ena lega zemlje boljši, druga slabši, vselej je pri prekopovanju tako ravnati, da malopridna plast ali lega pride zgor, da se bo sčasoma zboljšala, korenine

drevésa pa pridejo spod koj na boljši zemljo, na kateri ima za vés čas obstati.

Če veliko sveta ali velik prostor hočemo s prekopanjem (rajolanjem) v sadni vert prenarediti, se to delo tako opravi, da se od enega konca zemljiša po dolgem ali širokem skopljé prvi graben 2 do 4 čevlje globok, iz ktere se zemlja na vunanjo stran zmeče: je prvi graben narejen, se skopljé vstrie njega drugi, in tako naprej po celém zemljišu; izkopana zemlja se pretresa in odbera se večji kamnje; zasipa se poredoma drugi graben z zemljo tretjega, tretji s zemljo četrtega in tako naprej, zadnji graben se zasuje z zemljo prvega. Gledati pa je pri tem kopanju in zasipanju, da se izkoplejo grabni povsod enako globoki in se tudi povsod enako in lepo zasujejo, da se pozneje zemlja nikjer ne vdira.

Je tako prekopana zemlja zlo slaba, ali če je že poprej na tem mestu hirajoče drevje stalo, naj se se le čez 2 leti potem vert na tem mestu napravi, berž po prekopanju pa zemljiše dobro pognoji, in skoz dvé poletji krompir ali repa na to zemljiše sadi in pridno obdeluje. Drugo leto v jeseni naj se sadi drevje.

Le če zemljiše ni mokrotno ali če zemlja ni preslaba, naj se kmetovavec loti take prenarédbe, sicer pa ne, ker bi stroški na mokrem ali na prepešenem svetu preveliki bili, da bi se tako zemljiše zboljšalo.

Komur bi pa pri vsem tem za stroške ne bilo, da bi se vendarle hotel podstopiti na omenjenih zemljiših zboljšanja, naj takole ravná:

Prepešena zemlja se mora s težko zemljo, z ilovco ali navadno travniško zemljo in s cestnim blatom pomešati.

Z mokrim zemljišem je pa še več opraviti. Zvediti je tukaj vpervo: od kod močirnost pride, ali ker zemljiše prenisko leži, da se deževnica steka in odtekati ne more, — ali da se voda izceja iz podzemeljskih studencov.

Ako je lega zemljiša preniska, se morajo globine zasuti in svet vzdigniti, — ali če bi to mogoče ne bilo, se morajo vodotoki (grabni za odtok) napraviti, in scer tako po legi zemljiša, da se iz več manjših grabnov odteka voda v veliki graben, kateri potem vso nabrano vodo odpeljuje. Iz grabnov izkopana zemlja se razdeli po zemljišu, in če je treba, se je še več od drugod navozi.

Če pa zemljiše nima na nobeni strani odtoka, si zamore kmetovavec še tako pomagati, da si v enem kotu velik graben kakor za bajer napravi, v ktere se napeljejo vsi drugi grabni.



So pa na zemljišu podzemeljski studenci, ki močirni svet delajo, ni nikakor mogoče ga pre narediti za sadjorejo pripravnega, tudi z drēnažo se ne dá v taci okoljśinah nič prisiliti; drevesa na tem svetu ne bojo nikdar zdrave in terpežne.

(Dalje sledi).

## Jezikoslovni pogovori.

### „Skupnik“ in „skutnik“, oboje med Slovenci.

Ko sim v 64. listu „Novic“ odgovor gosp. Kapelle-ta gosp. Kobetu bral, se mi je prec dozdevalo, da imata v poglavitni reči oba gospoda prav, — da je slišal ti v Semiški okolici in v Ručetni vasi Černomáljske \*) fare (pa na dalje od Černomlja proti Semiču) govoriti „skutnik“ (prav po Semiški skjutnik ali skütnik), uni pa v Černomáljski in Metliški okoli nikoli „skutnik“, ampak „skupnik“. Tega sim se res takole prepričal.

Prebravši v 68. listu drugi precej ostri odgovor poprašam — ravno v Metliki prebiva je — berž svojo v Rosavnicah blizo Metlike rojeno mater, je li ji znana beseda „skutnik“. Odgovorila mi je, da ni. „Kaj pa skupnik?“ — „To se zna. Skupnik je odrasčen fant, kterega zakonski ljudjé, ki nimajo svoje dece, za sina vzamejo, mu svoje premoženje dajo in ga oženijo, potem do smerti skup živijo. Majhenemu detetu, ki ga za svoje vzamejo, pravijo rejenc, rejenka.

Berž potem grem in vprašam zvnaj deko iz Lešča blizo Metlike doma. Tudi ona ni nič vedila od skutnika, skupnik pa ji je bil dobro znan. Še veliko drugih iz Metliške fare mi je odgovarjalo na moje izpraševanje razločno „skupnik“ ne „skutnik“. Neki kmet iz Slamne vasi mi je kakor mati moja brez mojega nagiba besedo „skupnik“ tako razlagal, ker potem tak fant s tistimi ljudmi skup živi. Kmalu po tem pride v hišo neki kmet iz Dola (tudi blizo Metlike). Tudi njemu ni bila beseda skutnik znana, dobro pa skupnik. Skupnika mi je poterdila tudi neka Černomáljska, od skutnika ni pa, je djala, še nikdar slišala. K sreči so bili pri sosedu zidarji iz Semiča doma. Skočim in poprašam vedičnega enega izmed njih: „Brez zamere, ali vam je znana beseda „skutnik“? Semičar molči. — Rekši jo moram po Semiški zaviti, ne mara, da bo potlej vedil, vprašam na dalje: Kaj pa „skütnik“? Semičar odmaže z glavo. Že sim se za g. Kobeta bal. Gavprašam, je li pa že slišal besedo skupnik ali sküpnik. Že mož odmaže, kar se mu uteče domača hči (Metličanka), rekoč: Ali ne veste? to je tak fant, ki ga kdo k sebi za sina... A, skütniki, skütniki (in plur. numero), se oglasi zdaj Semičar. — Kakor nalašč prinese kmalo potem neki Cerovčan Semiške fare k nam hrušek na prodaj ponujat. Tudi on ni nič vedil od skupnika, skütniki (spet in plur. num.) so mu pa bili dobro znani. — Gosp. Rabič, kaplan Metliški, mi je pa pravil, da je več ljudi tudi iz Semiške fare zastran tega vprašal, ki so djali tudi razločno „skupnik“ ne „skutnik“. Gosp. Teran, kaplan fare Podzemeljske, je pisal gosp. Rabiču — pismo sim tudi jaz bral —, takole: „Povsod v našej fari se prav razločno veli „skupnik“, tako tudi v fari Adlešički, nič manj veli i bližnji Horvati (za daljne — piše gosp. Teran — mi ni znano) le skupnik. Tega sim se na lastna ušesa velikrat (posebno 19. junija t. l. na proščenju — žegnanju — v Gribljah pri sv. Vidu) prepričal.“

Tudi meni je odgovoril Horvat iz Bobnaric (<sup>3</sup>/<sub>4</sub> ure od Metlike) razločno: „skupnik, ne skutnik“.

Iz tega vidimo, da je res, da je slišal g. Kobe v imenovanih krajih govoriti le skutnik, g. Kapelle pa po Metliški in Černomáljski okolici nikdar drugači kot skupnik, da imata tedaj v tej reči oba prav, in da g. Kapelle-tu ni treba skupnika preklicavati. Čudno je pa, da ni nobeden slišal obojega, ali mogoče je. Ako bi bil mene kdo pred nekoliko dnevi vprašal, sim li že besedo skupnik kterikrat v Metliki slišal, bi bil moral reči, da nisim. Zdej sim jo pa. Iz tega se vidi, da ne smé nihče rabe kake besede v katerem kraju terdovratno tajiti, zato ker je ni ondi on slišal. Popraševati je treba. Vsi ljudjé vse znajo. Veliko je Metličanov, ki niso tudi besede „skupnik“ nikdar čuli. Veliko starih čistoslovenskih besed se je le v posameznih hišah ohranilo.

Vernimo se spet k skupniku in skutniku. Slišali smo, da beli Krajci oboje govoré. Vsak bo menda zdaj vprašal: Ktera beseda je pa bolja? — Po moji misli tista, ktera se nahaja v takem pomenu v staroslovensčini ali v večini drugih narečij slovanskih. Kar se mene tiče, nisim našel ne „skutnika“ ne „skupnika“ ne v staroslovensčini, ne v slovnikih slovanskih narečij, kolikor jih imam pri roki. O priliki bom iskal še po drugih bukvah in popraševal tudi druge Slované. Prosim, da bi bila volja tudi drugih gospodov, pomagati mi, in da bi hotel, kteri prvi kaj takega najde, tisto sk. vredništvu Novic oznaniti.

Da so (po misli g. Kobeta) morebiti odrasčene nega fanta na skut (na naročje) devali, kakor devajo Poljanci kolenčiča (okoli Metlike „nakolenče“) nevesti na kolena, to je le morebiti, to ni še dognano. Dognano bi bilo, ako bi kje verjeten popis take navade našli ali verjetno ustno izročilo slišali. — Veliko verjetnejša je izpeljava od „skup“.

Pravdo bi tudi tisti dognal, kdor prvi ktero sploh znano besedo razglasi, v kteri Semičarji namesto p očitno napačno glas t rabijo, ali pa da Metličani v kteri znani besedi namesto t očitno napačno glas p izgovarjajo, kakor nekteri Slovenci glas t z glasom k zamenjevajo, na priliko: knalo, klaka, keden, namesto: žnalo, tlaka, teden itd. Tukaj moram po pravici povedati, da Slovenci Metliške, Černomáljske in Podzemeljske fare (razun malo krajev) vse besede tako razločno izgovarjajo, kakor jih pišemo. Semičarji pa močno zavijajo in soglasnikov prav razločno ne izgovarjajo. Pa brez zamere sicer poštovani sosedje! — Bodi si pa bolja ktera koli, v spisih bo treba skupnikom med seepki (—) pristavljati skutnike, — skutnikom pa skupnike, ako bomo hoteli, da nas bodo vsi Slovenci (ali vsaj vsi beli Krajci) razumeli.

Ne mara pa, da ste res obe besedi enako dobri tudi po jezikoznanskih postavah. Po Miklošičevem „lexic. ling. slov. vet. dialecti“ pomeni namreč skut sinus, fimbria, — skutati \*) pa componere (skladati, zlagati, zdevati, skup devati). Pomen zadnjih besed bi se vjemal tudi s pomenom „skupnik“. In tako bi bila zloga med skutniki in skupniki. Toda si ne upam tega še za terdno reči. V nobeni reči se človek tako lahko ne prenagli, kot v izpeljavanju besed. Po daljnem prebiranju in premišljevanju vidi, kako se je zmotil.

Zdaj pa naj tudi povém, zakaj sta Semičarja le v vísrebroju (in plur. numero) govorila. Zato ker si mislijo skutnika in ženo njegovo, ktera je proti takim starišem ž njim v enaki razmeri. Pravijo: „Zato, ker nima svojih otrok, bo skutnike vzel“. Zakaj ne govoré v takih primerlejih v dvobroju (in duali) bo vedil vsak, kteri se je količkaj s slovensko slovnico pečal.

J. Navratil.

\*) Mestu je ime Černomelj. pa pravijo Černomáljski. ne Černomeljski. Pis.

\*) u po staroslovenski = oy (ou). Pis.

# NOVICE

## kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Novice izhajajo v Ljubljani  
vsak teden dvakrat, nam-  
reč v sredo in saboto.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Veljajo za celo leto po pošti  
4 fl., scer 3 fl., za pol leta  
2 fl. po pošti, scer 1 fl. 30 kr.

**Tečaj XI.**

**V sredo 14. septembra 1853.**

**List 74.**

### Kam naj se vsajajo sadne drevésa, in ktere plemena naj se izberajo.

(Dalje.)

Če se imajo vsaditi le nektare posamne drevésa, se skupljejo na mestu, kamor ima drevó priti, velike okrogle jame, za 3 lopate globoke in 6 čevljev široke. Po ti meri se izrisa velikost in okroglost jame, se spodreže naj poprej ruša, in z lopato razsekana in zdrobljena se poklada na kup.

Po tem se za 3 lopate globoko začne jama izkopavati; zmiraj se pa boljši in rahlejši parst devlje posebej, slabeji pa spet posebej.

Je jama popolnoma izkopana, se dno njeno še prekoplje in zrahlja, potem se ruša va-njo položi in tako pusti, dokler se drevó ne vsadi.

Če misli kmetovavec drevésa jesen saditi, naj take jame pripravi ene mesce pred; jih pa sadi spomladi, naj stori to na jesen.

Ako ima na mestu izkopanega ali vsahnjenega drevésa novo drevó priti, je prevdariti: ali je bilo poprejšnje drevó veliko ali majhno, in ali ima novo drevó na ravno tisto mesto priti ali blizo zraven.

Je bilo poprejšnje drevó majhno, je prav, če jama tako naredimo, kakor je bilo ravno rečeno; — je bilo pa staro drevó veliko, bo treba drugač ravnati, ker je poprejšnje drevó, kakor delječ so korenine njegove segle, rodovitnost zemlji tako izpilo, da nobeno drugo kakoršnega koli plemena ne bo na takem mestu dobro storilo. V taci okolišinah je treba po velikosti poprejšnjega drevésa jama do 8 čevljev na široko skopati, in naj manj polovico frišne travniške zemlje ali rušovja pridjati in z uno zemljo v jami dobro zmešati. Po tem bo novo drevó zdravo in veselo raslo, kakor da bi bilo prišlo v novo jama.

Če se posamne drevésa tam pa tam sadé, naj se nove drevésa nikdar na mesto vsahnjenega drevésa ne vsajajo, ampak vselej nar manj 3 stopinje preč. Jame naj se napravljajo vselej okrogle in v podobi sklede, ker se v taci jamah zemlja boljši in povsod enako vsede, in se korenine s tem prisilijo, na stran se izrašati.

Pa bo rekel kdo: „čmu tako velike jame?“ Nikar, prijatelj, niso prevelike. Jama je za mlado drevó, kar je dota za nevesto in ženina in za nju gospodarstvo, in še več, ker to, kar se drevésu takrat dá, je njegovo edino premoženje, ktere ga se s pridnostjo pozneje nič več pomnožiti ne more. Da bi pač vsi kmetovavci to resnico spoznali! Jasna je kot beli dan.

Je zemlja posebno dobra, se vé da tam ni veliko dela. Al srednje dobra zemlja naj se ne ima koj za dobro, češ, da bo manj dela potreba. Ako se mlademu drevésu v le količ kaj terdi, slabi ali srednji zemlji le majhna jama privoši, bo ona v malo letih s koreninami napolnjena, in mlado in slabo drevésice ne more korenin vrivati in razprostrirati v terdo zemljo. Stoji revše kakor stisnjeno v sodcu! In kaj pride iz tega? Drevó hira in hira, dokler popolnoma ne vsahne — zadušeno od spodej. Naj poskusi, kdor ne verjame, tudi v dobri zemlji eno drevó v široko, drugo v ozko in plitvo jama vsaditi, vidil bo velik razloček v tretjem letu in pozneje se boljna rodovitnosti obeh. Boljši je manj drevés saditi pa te dobro, kakor pa veliko drevés slabo. Pridelk sadja je gotova priča tega.

(Dalje sledi).

### Dvé potrati jesenski čas v našem kmetovanji.

Skopost je gerda, potrata pa nič lepši. Kar nam je v prid stvarjeno, obračajmo v prid svoj ali pa bližnjega. Ničesar naj ne jemlje konca, kar se v prid porabiti dá.

Temu nasprot ravnajo radi slovenski kmetovavci, če ne Slavjani sploh, sosebno jesenski čas v dvéh rečéh:

1. da po travnikih živino pasejo. Ako po drugi košnji, ko je otáva že pospravljena, na travnikih še kaj trave zraste, pokaj bi se ne kosila, in živini v hlev nosila? Gotovo kôsa ali serp več dobi, ko živinče namuli, in pa koliko hitreje! Koliko časa človek potrati, ki pri živini stoji; koliko mraza in večkrat dežja si vžije, sosebno ako živinče na vervi derži; koliko napenosti se zgodi, ako je truma otrok okolj živino, kakor so „Novice“ že večkrat v spomin vzele! Razun tega se pa travniki silno pokazé. O deževji se živini zemlja pod nogami vâibuje, velike jame se naredijo, ki se o spomladi poravnati ne dajo, tako da na mnogem travniku skorej ni moč kositi, poverh tega, da se trava izverže, in le slabe baže tam raste, kjer je bila zemlja o mokrem vsa precmakana. Gnoj, ki ga živina na travnikih puša, zemlji ničesar ne verže, ker ni predelan, namesti da bi živina v hlevu stala, in se z gnojem, ki ga naredi, polje dobro gnojilo in se ga še tudi pustim travnikom troha privošila.

2. Druga potrata je ta, da eni sad še na drevésu — češplje — skupljujejo, ter iz tega toliko žlahtnega sadja strupno žganjico delajo, in da so drugi tako kratkovidni, da božji dar v tolikino potrato prodajajo! Tako se je svoje dni tudi s krompirjem delalo, dokler ni Bog vmes stopil, in nam ga na tako majhn del pomanjšal, da ene leta sém komaj čez zimo ž njim prevlečemo in semena prihranimo. Bi menda radi ti nespametni, da bi še drevje kaka vjima zadela,



# NOVICE

## kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Novice izhajajo v Ljubljani  
vsak teden dvakrat, nam-  
reč v sredo in saboto.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiwels.**

Veljajo za celo leto po pošti  
4 fl., scer 3 fl., za pol leta  
2 fl. po pošti, scer 1 fl. 30 kr.

**Tečaj XI.**

**V saboto 17. septembra 1853.**

**List 75.**

### Kam naj se vsajajo sadne drevésa, in ktere plemena naj se izberajo.

(Dalje.)

Ker ni vsaka zemlja za vsako sadno plemo, in ker bi preveč stroškov prizadjalo, ako bi hotel kmetovavec zemljo za vsako plemo pripravno narediti, je vediti treba: kateri svet in kateri kraj je za to ali za uno plemo, da bo veselo raslo, obilo rodilo in veliko let.

Treba je tedaj naj poprej zemljiše natanjko preiskati in zvediti, kakošna je zemlja.

Je, postavim, zemljiše spod 3 čevlje pod zemljo mokro ali pesknato, bi bilo napčno, hruške saditi namest jablan, katerim še taka zemlja dobro služi, — ravno tako bi ne bilo prav, ako bi se v dolini v odsončnem kraju češnje sadile, kjer je pravo mesto za češplje.

Sploh je naj pametniši, takošno sadje v vsakem kraju saditi, ki je po skušnjah v tistem kraju poterjeno in ktero se v bližnjih vertih naj bolje sponaša. Rečeno pa je že bilo, vendar jo še enkrat rečemo, da v nobenem močirnem, zlo ali čisto pešenem svetu in v zlo zatuhlem kraju nobeno sadno drevó brez potrebne poprave zemljiša s pridom raslo ne bo.

Jablani tekne precej teška zemlja, ktera mokroto derži; ona se bolje sponaša na planem in v dolini, kakor na višavah. Škodje ji le močirnost in pesknata zemlja, ako pride s koreninami donje. Ker je jablana zadovoljna skor z vsako zemljo in z vsakim krajem, — ker je ona zdraviši in terdniši od vsacega družega sadnega plemena, — ker se jabelka lože in dalje ohranijo kakor vsako drugo sadje, ker se dajo na več viž zajed pripraviti in v živež obrniti: svetjemo vsakemu, da naj si zasadi naj več jablan.

Jablana ne dela svojih korenin globoko pod zemljo, ampak jih bolj na stran širi, kakor tudi krona njena bolj na široko gré. Od tod pride, da jablana ne potrebuje globoke zemlje; za dve močni lopati globoko v dobro zemljo vsajena se prav dobro obnaša.

Hruška mora imeti prav globoko in suho zemljo in sončen in suh kraj. Enmalo pešen, nekoliko ilovčnat, rahel, gorak svet ji dobro tekne; na višinah, berdih in humcih ostane zdraviši kakor v dolinah ali celó v senčnih krajih. Je pa zemlja zlo kamnita (enmalo pešena ji nič ne škodje), ali če je prepešena, ali zlo teška (zgol ilovnata) in mokra, ne bo hruška dobro storila, sad se vès razpoka, in drevó hira dokler ne vsahne.

Hruška še višji in močnejši zraste kakor jablana, pa tudi bolj počasno raste, ker dela terdneji lés; kadar cvete, ji ne škodje mráz tako kmalo, kakor

drugemu sadju, zato hruševó cvetje manjkrat pozebe od družih sadnih drevés. Čeravno je dosti zimskih hrušk, se vendar sploh hruške ne dajo tako lahko ohraniti, kakor jabelka; hruške so bolji sad za poletó in jesen, jabelka pa za jesen, in posebno za zimo. Jabelčnik je zlahnejši, močnejši (geistiger) in se dalje ohraniti dá kakor hruškoviča. Kjer je tedaj zemlja pripravna, vsadi raji 3 jablane pa le eno hruško.

Češplja in sliva ste tudi kakor jablana skor z vsako zemljo zadovoljne, še celó nekaj sence jima ne škodje. Ker tedaj radi rasete, — ker se daste na več viž povživati in sirove in posušene lahko prodajati: naj se pridno sadite! Le dobro paziti je treba, da se ne vsaja koreninsk izrastek od vsake domače češplje ali slive, ampak le od dobrega velikega plemena, ali da se od tacega dobrega plemena druge drevésca v krono požlahne.

Je še več zlahnih slivnih plemén, — ali one hočejo dobro rahlo zemljo in gorak kraj, in čeravno je njih sad na mizi zlo obražtan, je njih sušenje bolj sitno, zatorej jih ne priporočamo tako, kakor navadno domače plemo.

(Konec sledi.)

### Gospodarske skušnje.

(*Da krava pri molši ne bërca*) se priporoča kot gotov in lahek pomoček: da se ji v merzlo vodo pomočen pèrt čez križ položi.

(*Da konj lepo dlako dobi*), naj se mu, preden pomlad in jesen pride, trikrat vsaki teden periše lanénega semena v bokalu vode skuha in ta lanéna voda skoz en mesec mlačna piti dajé. Konju (če je scer zdrav in dobro gleštan) rase potem lepa gladka dlaka in tudi smolike se lože obvarje, ki je spomladi in jeseni zlasti pri mladih konjih navadna.

(*Zoper krompirjevo bolezin*) hvali lašk kmetovavec perje krompirju, ko je že skor zrel, tako iztergati, da človek z obema nogama stopi na brazdo, s kterima zemljo nazaj derži, kadar perje odterga; krompir naj se pa pozneje, kakor je sicer navada, izkoplje.

(*Bradovice pri teletih odpraviti*), ni večidel nič družega treba, kakor jih, če so tanjke in podolgaste, s pripravnimi klešicami (pinceto) s korenino vred odtergati, — če so bolj široke in plošnjate, jih z močnim nožem izrezati. Bradovičaste postanejo večidel le dobro rejene, debele teleta, ktere hitro rasejo; bradovice se jim naredé naj raji pozimi, če v nizkih, soparčnih, tavnih hlevih na tesnem stojé in se kožno hlapenje zatara.

# NOVICE

## kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Novice izhajajo v Ljubljani  
vsak teden dvakrat, nam-  
reč v sredo in saboto.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Veljajo za celo leto po pošti  
4 fl., scer 3 fl., za pol leta  
2 fl. po pošti, scer 1 fl. 30 kr.

**Tečaj XI.**

**V sredo 21. septembra 1853.**

**List 76.**

### Kdaj se imajo senožeti močiti?

Jesen je pred durmi. Kamor se ozremo, vidimo ali bomo kmalo vidili, kako se trudijo kmetovavci obdelovati polje za žetev prihodnjega leta.

Kako pa stoji s senožeti ali travniki? Al se tudi ti, od katerih bomo drugo leto obilo merve in otave terjali v rejo svoje živine, al se tudi ti pridno glešajo? Žali bog! da moramo odgovoriti, da ne! Le celó malo kmetovavcev je, ki spoznajo, da kdor hoče dosto in dobre živinske klaje nakositi, mora tudi senožet pridno obdelovati, — le malo jih je pri nas še, ki pridno glešajo travnike in ne gledajo na krajcar, ki ga imajo za-nje izdati, dobro prepričani, da se z dobrimi činži povrača, kar se potrosi na travnik. Naši kmetje izročujejo skerb za travnike le Bogu, češ „trava naj rase, kakor Bog hoče, — travniki so ravno zavoljo tega dobra reč, ker ni ž njimi nič opraviti“.

Tako sta govorila tudi Adam in Eva. Al za Adamom je že veliko drugač na svetu! In modri Stvarnik ne pomaga nemarnim! Čas bi tedaj bil, da bi tudi pri nas, kakor v vsih deželah dobrega in umnega kmetovanja, kmetje spregledali in spoznali: da tudi trava potrebuje živeza (gnoj) za bolji rast, in da, kakor spomladi prosimo za dež, da bi mervi pomočil, in po košnji merve, da bi pomočil otavi, tako tudi je močenje travnikov, ki ga kmetovavec sam opravlja, njim v naj večji prid in dobiček.

Senožet gnojiti včasih z gnojem, gnojnico, apnom, laporom, svečarskim pepélom in vsako drugo sodergo, je velik dobiček, — še večji pa je, ko umno močiti, to je, ako je mogoče, dobro vodo ob prvem času na travnik napeljevati. Dobra voda pa je vsaka, ktera ne pride iz kakega močirja ali iz kake fabrike, v kateri so ojstre rudninske farbe raztopljene. Več ko ima voda gnojnih reči v sebi, tečniši je travnikom; vsaka tekoča voda si pri daljnem teku nabira redivnih reči.

Pa koliko redivnih reči zamore čista voda v sebi imeti? bo rekel kak neverin Tomaž. Dosto, mu odgovorimo. Če pa ne verjameš, prepričaj se tega, da vodo v plosnjatem krožniku (talarju) nad žerjavico postaviš, in ko je tekoča voda odhlapela, da pogledaš ostanek. Pa tudi brez tega je voda že sama po sebi rastlinam potrebna, da topi druge stvari, ki bi jih scer pretančke cevčice njeznih korenin poserkati ne mogle, in da jih previdva s potrebno pijačo, ker tudi rastline pijejo, kakor pijemo mi in živali. Kdor je tedaj le v stanu, na eno ali drugo vižo napeljati vodo na svoj travnik, naj stori to!

Kdaj pa je naj bolji čas senožeti močiti? — V jeseni; ti čas ima voda naj več redivne moči v sebi.

Kmalo po sv. Mihelu naj se začnjenja močenje, jenja naj se pa, kadar pervikrat terdo zmerzovati začnjenja.

Le z mahom zlo obrašeni travniki naj se močijo pozno do zime, da se mah pokončá.

Je vreme mokro in stanovitno deževno, je treba z močenjem dvakrat v tednu prenehati; če pa začne o tem času zlo sneg iti, naj se moči neprenehoma.

Je jesen suha in gorka, je treba travnik dobro močiti.

Tako je ravnati v jeseni.

Se začne spomlad s toplim in sončnim vremenom, naj se začnejo travniki berž močiti, kakor hitro se je voda scistila, da ne more več zablatiti travnika.

Ali se ima pa spomladi bolj ali manj močiti, to se ravná po tem, kakor se je v jeseni močilo. Se je v jeseni bolj močilo, je spomladi manj potreba, ali pa nasprot.

Senožeti s pešeno zemljo se morajo zlo pod vodo djati, — za dobre senožeti pa, ki so bile v jeseni dobro pomočene, je trikratno močenje v tednu zadosti.

Je podnevi vreme sončno, noč pa je merzla, se mora z močenjem le kake dve uri po sončnim zahodu jenjati. Naj bolj nevarno za močenje je, ako podnevi sonce toplo seje, ponoči pa zmerzuje, ker sončna toplota zdramlja njezne rastlinice iz zimskega spanja, zmerzlina potem jih pa pokončá.

Je spomladansko vreme mokro in stanovitno deževno, naj se moči ponoči le včasih. Je majnik prijazen in gorák, naj se moči le poredkoma. Štirinajst dni pred košnjo naj se popolnoma jenja z močenjem.

Po prvi košnji se osem dni ne smé močiti, če bi vreme še tako suho bilo, da se njezne cimice nove trave ne zatopé; po tem naj se pridno moči. Je pa poletje mokro, se opusti moča. Šurovski.

### Kam naj se vsajajo sadne drevésa, in ktere plemena naj se izberajo.

(Konec.)

Češnje so prvo sadje poleti, so tedaj zavolj novine že obrajtane, toda v dobiček so kmetovavcu le tedaj, ako ima blizo priložnost jih prodajati. Tiči radi češnje zobljejo, zato so blizo hiš in vasi zlo nagladane in le teško jih je tam celih obderžati. — Češnja vzame tudi s slabim svetom za ljubo, da je



le suh in da zemlja ni preteška, ker močirnost in teška ilovnata zemlja ji zlo škodjete. Čeravno tudi v pešeni zemlji rase, ji je lapornat svet najljubši. Sicer mora češnja pristo stati na sončnih krajih; višine, bregi in griči so pravo mesto za češnje.

Višnja kakor češnja rase skoraj povsod, in reči smemo, da je zavolj zemlje še manj kočljiva kakor češnja, ker kakor na viščinah se dobro spopada tudi na planem in v dolinah. Tudi višnje zalezujejo tiči radi. Višnje so še bolj kakor češnje obrabljane; priporočamo jih tedaj pridno saditi, posebno žlahnejši sorte, ker se vselej lahko prodajo.

Za mareljce (Aprikosen) se mora rahla in redivna dobra zemlja in gorak kraj izbrati; svet jim mora suh biti, da ne vsahnejo, in obvarovan mora biti vetrov in viharjev, da se jim veje ne polomijo. Sad njih je zlo obrabtan in se lahko spečajo. Blizo pohištvev, kamor se sonce prav vpera, se posebno dobro obnašajo.

Breskve in mandeljni potrebujejo dobre, redivne, suhe in rahle zemlje, gorak kraj na soncu in obvarovan vetrov. Le malo breskvinih drevčev, ki se dajo kot proste drevčeva imeti, in med temi posebno tiste, ki so zgodnjega plemena, — naj bolj se obnašajo na špalirjih in poleg zida držane. Breskva je žlahin sad, ki se lahko prodaja. V nogradih vidimo posebne dobre in lepe breskve. Če tedaj pomislimo, da kraj, ki je za tertio, je tudi za breskve vseh pripraven, in da obdelovanje nograda tudi breskvi dobro služi, se moramo čuditi, da v nograde ne zasajajo več tega žlahnega sadja, ki lahko kupca najde.

V taci krajih, ki leže blizu železnic, se bo prihodnje posebno splečevalo zgodnjo žlahno sadje rediti in ga pošiljati v večja mesta na prodaj, kjer se bo lahko in po dobri ceni splečevalo.

Če si ima gospodar nov vert, v katerem je zemlja za vse sadne plemena pripravna, s sadjem zasaditi, naj ga v sledeči primeri obsadi: 10 jablan, 4 hruške, 4 češnje, 2 češnji, 2 višnji, 1 mareljco in 1 breskvo. Izmed 12 jablan naj si izbere 7 zimskih, 4 jesenskih in 1 poletno, — izmed 12 hrušk pa 6 poletnih, 4 jesenskih in 2 zimski.

Taka razmera bi utegnila naj bolji za domačo potrebo biti.

## Starozgodovinski pomenki.

Razložil Davorin Terstenjak.

Iz rokopisa: »Kdo so bili Noričani in Panonci, Kelti ali Slovenci?«

(Dalje.)

Pri Monfalconu (*Tab. LXXXI. Nr. 5.*) najdem eno gemmo. Prednja stran kaže Indrata mladenca z žarno glavo (*Strahlenhaupt*) in bičem v levi roki. Za obleko ima chlamis. Na prednji strani je napis:

MAPΘEOT.

Nastavek napisa se najde na zadnji strani, in sicer:

XEROYBI.

Starinoslovci so na razne načine se trudili ta napisa brati, ali nobeden jim ni dal pravega smisla. Jaz berem Martvu Herovu, to je: Indri Marutvanu Herovi (*Indrae*) *Aëreo equis vecto*. A in e se pogosto spremenujeta v slovenskem jeziku: baba in beba, lahek in lehek. Mi bomo bolje doli spet na to gemmo nazaj prišli.

### Orodje in vlastovitosti Indratove.

1. Kulišam, fulmen; primeri česko: koule = krogla. Slovenci še zdaj verjejo, da, kadar z neba udari,

kamnena krogla z oblakov zleti in čez 300 let spet iz zemlje zraste. Dostikrat najdejo na njivah krogli kamen, kterege za gromsko kroglo imajo ter jo pod streho hranijo, ker takošna krogla po njih mnenju hišo pred vdarkom strele varje.

2. Sorgastriguel, famulae Indri; primeri slovensko: Zor, zorja, obzorje in streči, stregavec, stregavka. Al niso to koroške žalikžene = žarle žene?

Indratova žena se je velela Indrani; primeri slovensko: Vindrina, Vindrina, Vindrana, sin obojih Džajanta, od dži, džaja, victoria, anta, gloria = Vitislav, Vladislav.

Tudi hčer sta Indra in Indrani imela z imenom Devanai. Verli Wacerad pravi (*Denkmahl. der böhm. Sprache. Prag 1840, str. 211.*), da je severno-slavenska Devana bila Perunova in Letničina hči. Ta opazka starega pisatelja, kateri še ni vedil, da je slavensko basnoslovje indijsko, je za izpraševavce slavenskega basnoslovja neskončno važna. Indijska Devanai je bila žena Kartikeya, sina Živata in njegove žene Parvati. Rojstvo tega sina se opisuje v junaški indijski pesmi Ramayana. Kartikeya je premagal dosti hudih duhov, med drugimi tudi silnega hudega duha Čurena. Besedo Čur, Čurek, Čura še poznajo na Štajerskem, in pomeni gerdega moža ali gerdo ženo. Indijska božanstva Devanai in Kartikeya spadata tedaj po rojstvu k božanstvom luči, ker je Indra, oče Devanain, solnčni bog in tudi Živa, kakor bog rodovitnosti in plodivnosti, je bil časten kot solnce<sup>1)</sup>.

Severno-slavenska Dievana pa ni posebno božanstvo, temoč Dievana je samo priime Lade, kakor nekateri slavenski basnoslovci terdijo. Lada pa je izvirno tudi solnčno božanstvo<sup>2)</sup>. Tako bi pa nov dokaz imeli, da ste indijska Devanai in severno-slavenska Devana Dzevana, Dievana v ozki sorodnosti. Zna biti, da je severno-slavenski Kirt, Kert, Kart, kterege Wacerad za vnuka Merkurjevega ima (*Casopis česk. Mus. 1817, str. 73 itd.*) indijski Kartikeya. Da je severno-slavensko božanstvo Kart, Kert, Kirt, tudi bilo solnčno, je gotovo<sup>3)</sup>, in Wacerad ga je morebiti za tega voljo z Merkurom v sorodnost spravil, ker tudi Merkur je bil časten kot solnce, kakor pri Makrobiu najdem (*Macrob. Sat. I. 19.*): »Mercurius sol est, qui Argum tunc dicitur occidere, cum luminis sui magnitudine stellas omnes obscurat, quae sunt veluti tot coeli oculi«.

Med vsimi severno-slavenskimi božanstvinimi podobami ste mi Kirt, Kart, Kert in Devana, Dzevana, nar boljše tamni. Želel bi močno, da bi učeni Severoslaveni nam nju boljše razjasnili.

(Dalje sledi.)

## Jezikoslovni pomenki.

»Skupnik« ni to, kar je »skutnik«. \*)

Lepa Vam hvala, gosp. Navratil, da ste se dostojali z mano iti v borbo in mi pomagali razrožiti zopernika, ki bo popolnoma premagan gotovo omolknil; le to mi se jemlje na žalo, da ste se pri ti priliki nantalali na takega Semčana, ki je po lastnem Vašem popisu bil neotesan in zijalast. Neotesan, ker je na Vaše uljudno vprašanje le z glavo odmajeval, kar naši že precej omikani beli Krajnci za gerdo imajo, zlasti v pogovorih z

<sup>1)</sup> Paullin »System. Bram.« 105.

<sup>2)</sup> Dr. Hanuš 169.

<sup>3)</sup> Anton Jungman Krok. II. 358. 370.

\*) Pravda o »skutniku« narašča skoraj kakor pravda turško-rusovska da kakor une, ni tudi te ne konca ne kraja. Da bi se na zadnje le pravo spoznalo! Ker se s takim (nekervavim) prikanjem vendar marsiktera reč razjasni, mu dovolimo radi prostor, ako se pravdajo veljavni jezikoslovci. Vred.